

D/11.845

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

DADOGÓK ORAL-PRAXIÁS ÉS ORAL STEREOGNOSIS VIZSGÁLATA

Írta:

Dr. VÉKÁSSY LÁSZLÓ

BUDAPEST
1986

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Várható volt, hogy a dadogás okának /okainak/ kutatásában, a dadogás tüneteinek értelmezésében a pszichológiai elméletek után /mellett/, ismét előtérbe kerülnek a fiziológiai kutatások. Ennek háttérében egyrészt a társtudományokban felhalmozódott elméleti és tapasztalati anyag hajtóereje áll, ami előnyére befolyásolta és termékenyítette meg a logopédiát, másrészt a tudományos kísérleti technikák, eszközök érzékenysége, fejlettsége áll.

Ezek az u.n. komplex vizsgálatok /több szakterület képviselői végzik/ szerteágazóan tanulmányozzák a dadogás-jelenséget, s noha gyarapítják ismereteinket /egyre többet tudunk meg az egyre kevesebből/, teszük árnyaltabbá a dadogás körmechanizmusát, de veszélyük is van: a vizsgálódásoknak eme sok-sok elméleti és tapasztalati anyagát nehezen lehet olyan rendezőelvű szintézisbe foglalni, ami közelebb visz a kérdések tisztázásához.

Az 50-es években jelennek meg a logopédiai irodalomban ezt a fiziológiai szemléletet képviselő, a dadogással foglalkozó első munkák. Az azóta is tartó vizsgálódásokban három fő kutatási irányt lehet megkülönböztetni:

- orientációs zavar,
- a motoros kivitelezés pontatlansága,
- a komplex motoros ellenőrzés gyengesége.

E felosztás kifejezi azt az új logopédiai szemléletet, mely szerint a dadogóban egy u.n. belső eltérés van /internal disorders/, mint pl. tapintási, téri, proprioceptív, hallási eltérések. Ezek a beszéd-szerveződés afferens-efferens rendszerének különböző szintű alkotórészei, s ezeknek az elégtelen működése a dadogónál kimutatható.

Dolgozatunk a dadogók ezen belső eltérései közül kettőt vizsgál:

- a dadogó beszéd, száj-mozgás tulajdonságait /oral-praxia/,
- a dadogó száj formafelismerését /oral stereognosis/.

Hangsúlyozzuk, hogy a dolgozat kutatási és értelmezési koncepciója kizárólag logopédiai szempontú és csak a dadogókra vonatkozik.

A logopédiai irodalom az oral-praxia fogalmát a neuro-pszichiátriától vette át /apraxia/, és eredeti jelentésétől ellentétesen és új összetételben, új területen alkalmazza ezt /praxia/. Logopédiai értelmezésünkben a dadogók artikulációjában aktívan résztvevő egyes szervek /ajkak, nyelv, áll/, a száj-funkció, a beszéd-mozgásos képességek, a motoros kifejezések dinamikus sémáinak összműködését értjük az oral-praxia alatt.

A dadogók száj-mozgásos, beszéd-mozgásos működésének minőségromlására a dadogók általános mozgásos vizsgálata

hívta fel a figyelmet. Mivel a dadogók "az általános motoros zavarral" jellemezhetők, joggal volt feltételezhető a dadogók finom-motoros eltérése is.

E témában a kutatások két irányban folytak:

- neuromuszkuláris vizsgálatok,
- beszéd-vizsgálatok.

E kétféle kutatási megközelítésből az következik, hogy külön vizsgálták a beszéd mozgásos részét és külön a hangzó beszédet, de a beszéd-mozgás együttes vizsgálata nem kerül sor.

Dolgozatunkban ezért nemcsak a hangzó-beszéd idején vizsgáljuk a beszéd-mozgás teljesítményeket, hanem a hangzó beszédhez szükséges egyes motoros sémák állásait képviselő mozzanatokát is. Ezen a ponton dolgozatunk eltér az irodalomban közölt vizsgálatoktól. Ennek vizsgálatára részben az irodalomból felhasznált, részben egy általunk kidolgozott több ajaknyelv pozíciós feladat-sort használunk. Oral-praxiás vizsgálatunknak célja, hogy erre az új mozzanatra hívja fel a figyelmet: a motoros kifejezések dinamikus sémáinak tulajdonságaira.

A stereognosis hagyományosan arra utal, hogy érintésen, tapintáson keresztül ismerjük fel /érezzük/ a már korábban "megtanult" tárgyak formáját, minőségét, de a teljesítmény döntően a kéz funkciójára volt eddig fenntartva.

A logopédiai irodalom /csakúgy mint az apraxia esetében/ a neuro-pszichiátriától vette át a fogalmat, és használja azt új összetételben, új tartalommal. A logopédiai irodalom az alábbi értelmezéssel használja az oral stereognosis fogalmát: a szájterbe, a nyelvre behelyezett, a behelyezés előtt nem látott-érezkelt formáknak a száj-nyelv érzékelésével, csak a szájterén belül történő felismerését /azonosítását/ értjük a száj formafelismerésen.

A logopédiai irodalomban a dadogókról megjelent első, száj formafelismeréssel foglalkozó közlemény óta a kérdést sokan vizsgálták és vizsgálják. A kutatások mai állása szerint nem eldöntött egyértelműen a kérdés, hogy a dadogóknak rosszabb-e a száj formafelismerése, mint a normál beszélőknek. Természetesen az első közlemények óta a kérdés vizsgálódási köre, szempontjai bővültek és újabb kérdések, tünetcsoportok kerültek be a kutatásokba /pl. a szájnak a súly, méret, dimenzió és két pont megkülönböztetési képessége, a száj formafelismerés kapcsolata egyéb beszédhibákkal, stb./. Ezek a vizsgálatok nemhogy közelebb vittek volna a kérdések tisztázásához, hanem újabb és újabb kételyeket vetettek fel. Így ma már többen azon a véleményen vannak, hogy először a normál száj formafelismerést kellene ismerni, és ezután az egyes tünetcsoportok adatait ehhez lehetne viszonyítani.

Az eltérő és egymásnak ellentmondó kutatási eredmények azonban nemcsak ebből adódnak. A legvalószínűbb "források" a legtöbb kutató szerint a következők:

- a különböző kóreredetű vizsgálati csoportok,
- az alapvetően eltérő vizsgálati metodikák és formák alkalmazása,
- az eltérő nyelvi, artikulációs bázis.

Vizsgálatunk az irodalmi adatok szerint valószínűsíthető hibaforrásokat kiküszöbölni igyekezett:

- anyagunk funkcionális háttérű dadogókból áll,
- csak dadogókat vizsgáltunk, társult beszédhibás nem szerepelt a vizsgáltak között,
- a dadogás minden esetben több éves anamnézisé,
- a felismerésre használt formák a négy geometriai alapformából, a szakirodalmi sztenderd-változókból alakítottuk ki.

Vizsgálati metodikánk, anyagunk összetétele a szakirodalmi egységesítési elvekhez igazodik.

Miért tartja fontosnak a logopédiai szakirodalom a dadogók száj formafelismerés kérdésével való foglalkozást? Egyrészt a dadogóban lévő u.n.belső eltérések a dadogás okának lehetőségét kínálja a kutatók részére. Erről a vélemény a következő:

- a száj formafelismerés eltérése nem a dadogás okának tekinthető, hanem a dadogás következményének,

- a száj formafelismerés eltérése a dadogást elő-
idéző egyidejű okok egyikének tekinthető.

A másik lehetséges magyarázat, hogy a beszéd visszaje-
lentési rendszer egyes elemeinek zavara /tapintási,
téri, proprioceptív/ és a dadogás között összefüggés
van.

Mivel feltételezzük, hogy a már kialakult dadogás
és a száj formafelismerés között kölcsönösségi, működé-
ses kapcsolat van, ezért vizsgálatunk célja ennek első-
ként magyar artikulációs bázison való bizonyítása.

A dadogók rossz, rosszabb száj formafelismerésének
bizonyítása, a logopédiai irodalom számára fontos, mert
elméleti igazolhatósága kezelési haszonra váltható be:
a száj formafelismerés és a hang-formaképzés ugyanazon
percepcióhoz kötött, így a kezelésben az artikulá-
cióval, mint hang formaszimbólummal való foglalkozás szük-
séges.

Vizsgálatunkat két csoportnál és három lépésben vé-
geztük el. Az egyik csoport 50 dadogó és 50 nem dadogó-
ból áll /kontroll csoport/, itt az oral-praxiás vizsgálá-
tot végeztük el /első lépés/. A másik csoport 50 dadogó
és 50 nem dadogóból áll /kontroll csoport/, itt az oral
stereognosis vizsgálatot végeztük el /második lépés/.
Vizsgálatunk harmadik lépésben, ott ahol korábban az oral
stereognosis vizsgálatot végeztük, most ugyanannál a cso-

portnál az oral-praxiás vizsgálatot is elvégeztük. Ennek eredményét az első csoport kontroll csoportjának eredményével hasonlítottuk össze (harmadik lépés).

A kísérletből nyert minden vizsgálati adatunkat számítógépes matematikai elemzésnek vetettük alá. Ezzel a célunk a következő volt:

- a dadogók - nem dadogók közötti szignifikancia bizonyítása vagy elvetése (ezt az oral-praxiás dadogó-nem dadogó és az oral stereognosis dadogó-nem dadogó csoportoknál végeztük el),
- korrelációs és faktorsúlyos számítással a beszédmozgásban résztvevő egyes mozgások jellemzőinek, összefüggéseinek az elemzése (ezt az oral-praxiás dadogó- nem dadogó csoportoknál végeztük el).

Vizsgálatunk tehát 100 dadogót és 100 nem dadogót (kontroll csoport) vizsgál összesen.

Annak ellenére, hogy az oral-praxia és az oral stereognosis a beszéd, a hangképzés, az oral-motorium, működés-egységének szerves része, az objektív adatgyűjtés miatt, ezeket szétválasztva, külön funkcióként és külön csoporton vizsgálja dolgozatunk.

A vizsgálat általános célkitűzései:

- az oral-praxiás vizsgálatunk eredményével a dadogók finom mozgásos adatainak gyarapítása (a dadogó oral-praxia kérdését az irodalom nem tekinti lezártnak),

- a dadogók száj formafelismeréses vizsgálatunk eredményével a ma még nem eldőlt szakmai kérdés megítéléséhez kívánunk hozzájárulni /a kérdés lényege az, hogy rosszabb-e a dadogó száj formafelismerése mint a normál beszélő/,
- a nagyszámú magyar anyagon végzett vizsgálatunkkal a nyelvi, artikulációs bázis kérdéséhez kívánunk adatokat szolgáltatni (e felfogás szerint az egyes nyelvek képzési hang-törvényei kedveznek a száj formafelismerés pontatlanságának),
- nagyszámú kontroll csoport vizsgálatával gyarapítani kívánjuk a normál száj formafelismerés ismérveit (sokan az egész kérdés lényegét abban látják, hogy először a "normált" kéne ismerni),
- az oral-praxia és az oral stereognosis külön-külön csoporton és egy csoporton való vizsgálatával új összefüggésre kíván dolgozatunk rávilágítani: ott ahol a mozgásos sémák eltérést mutatnak (oral-praxia), ott a hang-szimbólumok is károsodást szenvednek (oral stereognosis), így a dadogó beszédének "tartalmi", oral stereognosis és "formai", oral-praxiás része együttjár,
- az oral-praxia és az oral stereognosis egymásrahatása, együttes jelenléte elméleti bizonyíték az artikulációs gyakorlatok alkalmazására a dadogók komplex kezelésében (amit korábbi, közlésre került munkánkban már metodikailag kidolgoztunk).

A vizsgálat bizonyítandó tézisei:

- a dadogók oral-praxiás teljesítményei szignifikánsan rosszabbak, mint a nem dadogó kontroll csoporté,
- a dadogók száj formafelismerése szignifikánsan rosszabb, mint a nem dadogó kontroll csoporté.
- az oral-praxia és az oral stereognosis együtt fordul elő (e két jelenség összefügg).

Dolgozatunk e három tézisnek a bizonyítására vállalkozik.

A dolgozat önálló kutatási megállapításai.

- 1./ A beszéd-mozgás együttes vizsgálatára, az irodalmi adatok felhasználásával új feladatsort alakítottunk ki.
- 2./ Dolgozatunk bizonyította, hogy a dadogók oral-praxiás teljesítményei szignifikánsan gyengébbek, mint a kontroll csoport nem dadogóké.
- 3./ Dolgozatunk a dadogók oral-praxiás mozgásainak korrelációs és faktorsúlyos elemzésével bizonyította, hogy egy-egy hangképzési pozícióhoz artikulációs tér mozgáscsoport tartozik, amiben a dadogók jellemezhetően gyengébben szervezettek, mint a nem dadogók. Tehát megállapítható, hogy a dadogók beszéd-közben és nem beszéd idején vizsgált mozgásaikban egyaránt gyengébbek a nem dadogókhoz képest.
- 4./ Dolgozatunk bizonyította, hogy a dadogók oral stereognosis teljesítményei szignifikánsan gyengébbek, mint a kontroll csoport nem dadogóké.
- 5./ Dolgozatunk bizonyította, hogy az oral-praxia és az oral stereognosis hibája egy ugyanazon dadogó csoporton is előfordul. A két eltérés együttes előfordulásának bizonyításával új adattal bővítettük a dadogók logopédiai tünettánának körét.
- 6./ Az oral-praxia és az oral stereognosis szerepet játszik a beszéd perifériás visszajelentés működésében, eltérése esetén /dadogás/ a beszéd kódolás-dekódolás működése hibás lesz.

- 7./ Azzal, hogy dolgozatunk bizonyította, a dadogók száj formafelismerése eltér a normál beszélőkéétől, ezzel az eltérés mellett szóló irodalmi irányzatot támogatjuk.
- 8./ Magyar anyagon elsőnek végeztük el a dadogók oral-praxiás és oral stereognosis vizsgálatát.
- 9./ A magyar anyagon való vizsgálattal azt is bizonyítottuk, hogy a nyelvi beszéd-artikulációs bázis nem játszik szerepet a száj formafelismerésében.
- 10./ A nagyszámú kontroll csoport szerepeltetésével adatokot szolgáltatunk "a normál" értékek kialakításához.
- 11./ Az életkor és a száj formafelismerés képessége a nem dadogóknál összefüggést mutat. Ez bizonyíték arra, hogy a dadogás tartós fennállása a száj érzékelését befolyásolja /a dadogóknál ugyanis ez nem mutatott összefüggést/.
- 12./ Dolgozatunk eredményei elméleti bizonyítékkal szolgálnak arra, hogy a logopédusnak a dadogók kezelésében alkalmaznia kell az u.n. orális, artikulációs gyakorlatokat, mivel a dadogó a kezelés során ezzel új oral-mechanizmusokat tanul pl.: proprioceptív, taktilis, kineztiés. Ennek gyakorlati és metodikai kidolgozását "Komplex módszer a dadogó kezelésére" c. már megjelent könyvünkben leírtuk.

A dolgozat témájából megjelent tanulmányok és megtartott előadások jegyzéke:

Vékássy L. /1984/: Dadogók száj formafelismerésének vizsgálata. Gyógypedagógiai Szemle. XII. évf. 1.1.

Vékássy L. /1984/: Dadogók száj formafelismerésének összehasonlító vizsgálata. Gyógypedagógiai Szemle. XII. évf. 4. 259-.

Vékássy L. /1986/: Dadogók oral-praxia és oral stereognosis vizsgálata. Magyar Pszichológiai Szemle. Megjelenés alatt.

Vékássy L.: Beszédhibások száj formafelismerésének vizsgálata. Elhangzott a Magyar Fonetikai Foniátriai és Logopédiai Társaság nemzetközi kongresszusán. Debrecen, 1983 június 28-30.

Vékássy L.: Dadogók oral-praxiás vizsgálata. Elhangzott a Magyar Fonetikai Foniátriai és Logopédiai Társaság nemzetközi kongresszusán. Pécs, 1985 június 27-29.